TEXNOLOGIYA VA INSON O‘RTASIDAGI MUNOSABATLAR EVOLYUTSIYASI

Toshmurodov Nodirbek
Samarqand davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim bosqichlari, axborot jamiyati, bilim jamiyati va raqamli jamiyat tushunchalari izchil tahlil qilingan. Shuningdek, global raqamli transformatsiya jarayonining mazmuni, uning iqtisodiyot, ta’lim va davlat boshqaruvidagi o‘rni yoritilgan. Maqolada texnologiya va inson o‘rtasidagi falsafiy munosabatlar ham ko‘rib chiqilib, raqamli texnologiyalarning inson tafakkuri, turmush tarzi va ijtimoiy munosabatlariga ta’siri ochib berilgan.

Kalit so’zlar: Raqamli jamiyat, axborot jamiyati, bilim jamiyati, raqamli transformatsiya, texnologiya, inson, axborot texnologiyalari, innovatsiya, global jarayonlar, ijtimoiy taraqqiyot.

Annotation: The article consistently analyzes the key stages of modern societal development - the concepts of the information society, knowledge society, and digital society. It also examines the essence of the global digital transformation process and highlights its role in the economy, education, and public administration. Furthermore, the article considers the philosophical relationship between technology and humans and reveals the impact of digital technologies on human thinking, lifestyle, and social relations.

Keywords: Digital society, information society, knowledge society, digital transformation, technology, human, information technology, innovation, global processes, social development.

Аннотация: В статье последовательно проанализированы ключевые этапы развития современного общества - понятия информационного общества, общества знаний и цифрового общества. Также раскрыта сущность процесса

глобальной цифровой трансформации и освещена его роль в экономике, образовании и государственном управлении. В статье рассмотрены философские отношения между технологией и человеком, а также раскрыто влияние цифровых технологий на мышление человека, образ жизни и социальные отношения.

Ключевые слова: Цифровое общество, информационное общество, общество знаний, цифровая трансформация, технология, человек, информационные технологии, инновации, глобальные процессы, социальное развитие.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti texnologik rivojlanish bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, inson hayotining deyarli barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Tarixiy jarayonlarga nazar tashlaydigan bo‘lsak, texnologiya dastlab inson ehtiyojlarini qondirish vositasi sifatida yuzaga kelgan bo‘lsa, bugungi kunda u jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biriga aylangan. Ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivoji inson va texnologiya o‘rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqdi.

Bu bo’yicha Amerikalik sotsiolog va yozuvchi Alvin Toffler ajoyib bir fikr bildirgan**:** “Jamiyat taraqqiyoti har doim axborot almashinuvi darajasi bilan belgilanadi” [1. 56]. Ushbu fikrdan kelib chiqib aytish mumkinki, axborotning tezkorligi va ochiqligi jamiyat rivojining asosiy mezonlaridan biriga aylangan. Bugungi kunda inson nafaqat axborot iste’molchisi, balki uni yaratuvchi va qayta ishlovchi subyekt sifatida hamdir.

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab jamiyat rivojida yangi bosqich, axborot jamiyati shakllana boshladi. Bu davrda ishlab chiqarishdan ko‘ra axborot yaratish, saqlash va uzatish muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Axborot jamiyatining asosiy belgisi sifatida bilim va ma’lumotlarning iqtisodiy resursga aylanishini ko‘rsatish mumkin.

“Axborot jamiyati - bu iqtisodiy faoliyatning asosiy qismi axborot ishlab chiqarish va uni qayta ishlashdan iborat bo‘lgan jamiyatdir” [2. 212]. Demak, jamiyatda moddiy resurslardan ko‘ra axborot resurslari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Natijada insonning roli ham o‘zgarib, u jismoniy mehnatdan ko‘ra ko‘proq intellektual faoliyatga yo‘naltiriladi. Masalan, ilgari ishlab chiqarish korxonalarida asosiy e’tibor jismoniy mehnatga qaratilgan bo‘lsa, bugungi kunda kompyuter texnologiyalari orqali boshqaruv, tahlil va rejalashtirish ishlari amalga oshirilmoqda. Bu esa insonning fikrlash jarayoniga texnologiyaning bevosita ta’sirini ko‘rsatadi.

Axborot jamiyatidan keyingi bosqich sifatida bilim jamiyati shakllandi. Bu bosqichda nafaqat axborot, balki uni tahlil qilish, chuqur anglash va undan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Endilikda insonning qiymati uning qancha ma’lumotga egaligida emas, balki uni qay darajada qayta ishlay olishi va amaliyotga tatbiq etish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

“Bilim jamiyatida asosiy resurs - bu bilim bo‘lib, u iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning hal qiluvchi omiliga aylanadi” [3. 67]. Bu yerda e’tibor beradigan jihat shuki, bilim oddiy ma’lumotdan tubdan farq qiladi. Agar axborot mavjud faktlar yig‘indisi bo‘lsa, bilim - bu ularni tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish jarayonidir. Shuning uchun ham zamonaviy jamiyatda oddiy ma’lumotga ega bo‘lish yetarli emas, balki uni to‘g‘ri anglash va undan foydalana olish muhimroq hisoblanadi. Masalan, bugungi ta’lim tizimida talabalar faqat darslikdagi ma’lumotlarni yodlab qolish bilan cheklanmayapti. Aksincha, ulardan mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va innovatsion g‘oyalar ishlab chiqish talab etilmoqda. Bu esa bilim jamiyatining asosiy belgilaridan biri hisoblanadi.

Bilim jamiyati shakllanishi bilan bir qatorda texnologik taraqqiyot yanada jadallashib, jamiyat rivojining yangi bosqichi - raqamli jamiyat yuzaga keldi. Bu bosqichda barcha jarayonlar raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilib, inson faoliyatining ko‘plab sohalari virtual makonga ko‘chib o‘ta boshladi. Ayniqsa,

axborotni tezkor uzatish, saqlash va qayta ishlash imkoniyatlarining kengayishi bu jarayonni yanada tezlashtirdi, bu holat esa raqamli transformatsiyaning mazmunini yanada chuqurroq anglash zaruratini yuzaga keltiradi, chunki “raqamli transformatsiya - bu jamiyat va iqtisodiyotning barcha sohalarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish jarayonidir” [4. 16] deydi Klaus Schwab. Bu ta’rifga biroz diqqat bilan qaralsa, gap shunchaki texnologiyalarni qo‘llash haqida emasligi seziladi. Aslida, bu butun bir tizimning o‘zgarishi - ish uslubi, fikrlash tarzi va hatto kundalik odatlarning ham yangilanishidir. Ya’ni texnologiya bu yerda vosita bo‘lib qolmay, inson hayotini tashkil etuvchi muhim omilga aylanadi.

Masalan, bugungi kunda bank xizmatlaridan foydalanish uchun albatta bankka borish shart emas balki, mobil ilovalar orqali to‘lovlar, o‘tkazmalar va hatto kredit olish imkoniyati mavjud. Bu esa inson va texnologiya o‘rtasidagi munosabatlar qanchalik yaqinlashganini yaqqol ko‘rsatadi. Shuningdek, davlat boshqaruvida ham raqamli tizimlarning joriy etilishi fuqarolar bilan muloqotni soddalashtirib, shaffoflikni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Elektron hukumat tizimlari orqali ko‘plab xizmatlar onlayn shaklga o‘tkazilishi buning yorqin misolidir.

Texnologiya va inson o‘rtasidagi munosabatlar masalasi faqat texnik yoki ijtimoiy jarayon sifatida emas, balki falsafiy muammo sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki texnologiya inson tomonidan yaratilgan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan u insonning o‘ziga ta’sir ko‘rsata boshlaydi. Bu esa inson va texnologiya o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni chuqurroq anglash zaruratini yuzaga keltiradi. Ushbu munosabat mohiyatini ochib berishda quyidagi fikr muhim ahamiyatga ega: “Texnologiyaning mohiyati aslo texnik narsaning o‘zi bilan cheklanmaydi” [5. 4]. Bu fikrga biroz e’tibor qaratilsa, texnologiya faqat texnik qurilmalar yoki vositalar yig‘indisi emasligi anglashiladi. Aksincha, u insonning borliqni qanday tushunishi va unga qanday munosabat bildirishini aks ettiruvchi murakkab hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Ya’ni

texnologiya inson tafakkurining mahsuli bo‘lish bilan birga, keyinchalik uning fikrlash tarziga ham ta’sir o‘tkazadi.

Masalan, bugungi kunda smartfon va ijtimoiy tarmoqlardan keng foydalanish insonlarning axborotni qabul qilish uslubini o‘zgartirib yubordi. Qisqa, tezkor va vizual ma’lumotlarga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Bu esa inson tafakkurining ham asta-sekin shu shaklga moslashib borayotganini ko‘rsatadi. Shu jihatdan qaralganda, texnologiya va inson o‘rtasidagi munosabatlar bir tomonlama emas. Inson texnologiyani yaratadi, biroq u ham o‘z navbatida insonning fikrlash tarzi, qadriyatlari va kundalik hayotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Bugungi kunda texnologiyalar inson hayotining ajralmas qismiga aylanib ulgurgan bo‘lib, ular kundalik faoliyatdan tortib murakkab ijtimoiy jarayonlargacha bo‘lgan barcha sohalarga chuqur kirib keldi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi insonning yashash tarzi, muloqot shakli va qaror qabul qilish jarayonlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Zamonaviy jamiyatning mazmunini ochib berishda “tarmoqlar jamiyati” nazariyasining yetakchilaridan biri Manuel Castells quyidagi fikri muhim ahamiyat kasb etadi: “Tarmoq jamiyati - bu ijtimoiy tuzilmasi tarmoqlardan tashkil topgan jamiyatdir” [6. 500]. Ushbu fikrga e’tibor qaratilsa, jamiyatning tuzilishi tubdan o‘zgarib borayotgani anglashiladi. Ya’ni insonlar o‘rtasidagi aloqalar endilikda an’anaviy ijtimoiy shakllardan ko‘ra ko‘proq raqamli tarmoqlar orqali shakllanmoqda. Bu esa ijtimoiy munosabatlarning yangi ko‘rinishini yuzaga keltirmoqda. Masalan, bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar orqali insonlar dunyoning turli nuqtalaridagi odamlar bilan erkin muloqot qilmoqda, fikr almashmoqda va hatto ijtimoiy tashabbuslarni amalga oshirmoqda. Bu esa ijtimoiy faollikning yangi shaklini namoyon etadi.

Iqtisodiyotda esa raqamli texnologiyalar yangi ish shakllarini yuzaga keltirdi. Masofaviy ish, elektron tijorat va raqamli xizmatlar bozori kengayib, inson mehnat

faoliyatining mazmunini o‘zgartirib yubormoqda. Endilikda inson aniq bir hudud bilan bog‘lanmagan holda ham samarali faoliyat yurita oladi.

Shu bilan birga, texnologiyalarning ayrim salbiy jihatlari ham mavjud. Xususan, insonning raqamli muhitga haddan tashqari bog‘lanib qolishi, real ijtimoiy munosabatlarning qisqarishi va vaqtni samarasiz sarflash kabi muammolar yuzaga kelmoqda. Bu esa texnologiyalardan ongli foydalanish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, texnologiya va inson o‘rtasidagi munosabatlar jamiyat taraqqiyoti jarayonida tobora murakkablashib, o‘zaro ta’sirga asoslangan tizim sifatida shakllanmoqda. Inson texnologiyani yaratadi va rivojlantiradi, biroq u ham o‘z navbatida insonning fikrlash tarzi, turmush odatlari va ijtimoiy munosabatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Yuqorida aytilganidek, axborot jamiyatidan bilim jamiyatiga, undan esa raqamli jamiyatga o‘tish jarayoni inson faoliyatining mazmunini tubdan o‘zgartirib, bilim va axborot bilan ishlash ko‘nikmalarining ahamiyatini oshirdi. Shu bilan birga, texnologiyalarning keng qo‘llanilishi inson hayotini yengillashtirayotgan bo‘lsa-da, ulardan oqilona foydalanish zarurati ham ortib bormoqda. Chunki texnologiya inson taraqqiyotiga xizmat qilishi bilan birga, noto‘g‘ri foydalanilganda ayrim ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Umuman olganda, texnologiya va inson o‘rtasidagi munosabatlar kelajakda yanada chuqurlashadi va bu jarayonda insonning ongli yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Toffler A. The Third Wave. - USA: Bantam Books, 1980. - p. 56;
2. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. - USA: Basic Books, 1973. - p. 212;

3. Drucker P. Post-Capitalist Society. - USA: Harper Business, 1993. - p. 67;
4. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. - Switzerland: World Economic Forum, 2016. - p. 16;
5. Heidegger M. The Question Concerning Technology. - USA: Harper & Row, 1977. - p. 4;
6. Castells M. The Rise of the Network Society. - USA: Blackwell Publishing, 2010. - p. 500.